

DOI: 10.5281/zenodo.3407479

UDC Classification: 338.434

JEL Classification: I15, R19

FORMING A STRATEGY FOR USING AND DEVELOPING THE RECREATIONAL POTENTIAL OF A REGION

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Nataliya G. Tsurkan

Odessa Institute PSC "Interregional Academy of Personnel Management", Odessa, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8878-7543

Email: nataliia.tsurkan@pdaa.edu.ua

Received 12.03.2019

Цуркан Н.Г. Формування стратегії використання та розвитку рекреаційного потенціалу регіону. Оглядова стаття.

В статті досліджуються питання стратегії розвитку регіонів, для яких характерною є високий рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери. Розглянуто поняття стратегії, особливості її формування в сучасних умовах, напрямки, фактори, підходи до класифікації основних чинників, що впливають на розробку стратегій в регіонах з урахуванням їх спеціалізації. Виявлено специфіку стратегій розвитку туристично-рекреаційної діяльності регіонів. Проаналізовано основні показники туристично-рекреаційної діяльності на прикладі профільних підприємств санаторно-курортного комплексу; виявлені проблеми і тенденції розвитку, що впливають на формування регіональних стратегій. Запропоновано рекомендації щодо формування стратегії розвитку туристично-рекреаційної діяльності суб'єктів Одеської області з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку і стану галузі.

Ключові слова: фінансова стратегія, чинники ризику, туристично-рекреаційна діяльність, спеціалізація регіону, санаторно-курортний комплекс

Tsurkan N.G. Forming a strategy for using and developing the recreational potential of a region. Review article.

The article deals with the issues of regional development strategy, which is characterized by a high level of development of tourist and recreational sphere. The concept of strategy, peculiarities of its formation in modern conditions, directions, factors, approaches to the classification of the main factors influencing the development of strategies in regions taking into account their specialization are considered. The basic indicators of tourist and recreational activity on the example of profile enterprises of sanatorium and resort complex are analyzed; revealed problems and development trends that affect the formation of regional strategies. Recommendations on the formation of a strategy for the development of tourist and recreational activities of subjects of the Odessa region are proposed, taking into account the peculiarities of socio-economic development and the state of the industry.

Keywords: financial strategy, risk factors, tourist and recreational activities, specialization of the region, sanatorium and resort complex

В сучасних умовах господарювання зростають макроекономічні та геополітичні ризики, що ускладнюють управління на кожному рівні – від національного до суб'єкта бізнесу. Регіони з різним рівнем соціально-економічного розвитку при формуванні стратегії орієнтуються на кілька основних факторів: забезпечення стійкого зростання галузей, що складають основу валового регіонального продукту; диверсифікація економіки для оптимального розподілу та використання ресурсного потенціалу; підвищення якості життя населення.

Туристично-рекреаційна діяльність не лише відповідає вказаним характеристикам, а й демонструє швидке відновлення в складних геополітичних і макроекономічних умовах. Перевагами є висока ступінь адаптації за рахунок низького рівня фінансування в порівнянні з іншими галузями, широке запозичення інновацій з різних сфер матеріального виробництва, орієнтація на персонал і природні лікувальні ресурси як основу лікувально-оздоровчих послуг. Таким чином, для успішного функціонування підприємств в розглянутому виді економічної діяльності необхідно впровадження стратегічного управління з мінімальними витратами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз Питання пов'язані із фінансовим забезпеченням стратегічного розвитку суб'єктів туристичної галузі досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, зокрема, А. Чендлером [5], М. Бутко [1], О. Ніколаєвою [2], М. Оборінім [3] та Л. Овешніковою [4].

Виділення невирішених раніше частин проблеми

Наявність численних праць з питань ефективного розвитку підприємств туристично-рекреаційної галузі та стратегії розвитку регіонів із наявністю відповідних передумов залишає недостатньо висвітленими низку питань, які мають ключове значення. Зокрема, незважаючи на дослідження особливостей фінансово-господарської діяльності суб'єктів та функціонування регіонів з високим рівнем потенціалу туристично-

рекреаційної галузі, практично відсутні дослідження з питань формування основних елементів фінансової стратегії на мікро- та мезорівні.

Метою статті є дослідження питань пов'язаних із розробкою та реалізацією фінансової стратегії суб'єктів туристично-рекреаційної галузі із урахуванням особливостей регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток економічно-господарської системи регіонів України залежить від використання наявного потенціалу, який складається із трудових, природних, інтелектуальних та фінансових ресурсів. Регіони із відповідними природно-кліматичними умовами для розвитку туризму повинні враховувати даний аспект при формуванні регіональної стратегії економічного розвитку. Ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу дозволяє забезпечити розширене відтворення інших галузей регіонального господарського та розвитку соціальної інфраструктури, кінцевим результатом чого стане підвищення добробуту населення.

В сучасних умовах господарювання стратегічне планування стає основною функцією, зростає значення стратегії з одночасним підвищенням складності, пов'язаної з

необхідністю врахування різних специфічних чинників. Регіони з високою часткою туристично-рекреаційної галузі в господарській системі мають в сучасних умовах господарювання низку переваг: гнучкість в побудові мережевих форм бізнесу з залученням супутніх галузей, відсутність потреби в капітальних витратах в порівнянні з промисловим виробництвом, можливість адаптації інновацій з інших сфер економіки, що забезпечують високу конкурентоспроможність.

Розвиток туристично-рекреаційної діяльності закономірно зумовлений наступними факторами: зростання доходів і якості життя населення впливає на зростання послуг в структурі споживання, серед яких рекреаційні послуги займають провідне місце; вплив технологій і інновацій на організацію робочого часу сприяє зростанню дозвільної складової в структурі загального часу людини, якість якої забезпечується відповідною пропозицією підприємств туристично-рекреаційної сфери; потреби людини в розвитку, самоосвіті, здоровий спосіб життя стають все більш різноманітними.

Аналіз статистичних показників, що характеризують туристично-рекреаційну діяльність в Одеському регіоні, дозволяє зробити обґрунтовані висновки про проблеми та тенденції її стану і розвитку.

Таблиця 1. Показники розвитку туристично-рекреаційної галузі Одеського регіону в 1995-2018 рр.

Рік	Санаторії та профілакторії				Будинки відпочинку та дитячі оздоровчі табори			
	кількість	площа, тис. кв. м	кількість	площа, тис. кв. м	кількість	площа, тис. кв. м	кількість	площа, тис. кв. м
1995	61	1,08	18,6	9,21	617	7,67	37,6	6,25
1996	61	5,85	17,3	8,92	551	7,18	38,1	6,78
1997	61	5,08	16,8	8,94	517	6,76	35,8	6,52
1998	61	4,98	16,3	8,62	621	6,82	39,5	7,16
1999	61	5,26	16,5	8,82	595	6,01	41,9	7,73
2000	61	5,29	16,2	8,90	695	7,03	41,9	7,94
2001	61	5,26	15,4	8,56	746	6,87	44,1	8,51
2002	61	5,13	15,8	8,83	944	7,17	49,7	9,38
2003	61	5,34	15,9	9,14	1217	7,05	50,1	9,52
2004	61	5,58	15,6	9,07	1279	5,87	49,8	9,07
2005	61	5,64	15,8	9,40	1438	6,96	48,3	9,04
2006	61	5,77	15,6	9,12	1521	7,41	51,5	9,79
2007	61	5,81	15,9	9,70	1564	7,59	55,6	10,82
2008	61	5,90	15,2	9,33	1633	7,82	53,3	10,60
2009	61	6,01	14,5	8,95	1509	7,71	51,1	10,74
2010	61	5,91	14,4	9,00	1454	7,44	51,1	10,80
2011	61	5,60	14	8,75	1420	7,12	52,1	11,11
2012	61	5,30	13,6	8,20	1410	6,82	50,9	10,92
2013	61	5,10	13,2	8,05	1390	6,67	49,8	10,67
2014	61	4,97	12,9	7,96	1382	6,59	49,2	10,43
2015	61	4,66	12,4	4,68	1376	6,36	48,7	10,14
2016	61	4,48	12,1	4,32	1347	6,15	47,6	9,94
2017	61	4,37	11,9	4,11	1318	5,78	47,1	9,42
2018	61	4,18	11,3	3,76	1298	5,56	46,8	9,12

Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Як видно з даних, наведених в табл. 1, незважаючи на зменшення кількості закладів рекреаційної сфери (санаторії та профілакторії) Одеської області та їх характеристик (кількість

ліжок), відбулося зростання кількості будинків відпочинку та дитячих таборів. Також, в останні п'ять років під впливом складної економічної та політичної ситуації відбулося зниження виїзного і

в'їзного туристських потоків. Фактична втрата Кримського сегменту туристичної галузі України та зменшення реальних доходів населення призвело до збільшення попиту на послуги інших туристичних регіонів. На сьогодні Одеський регіон має всі можливості забезпечити розширений розвиток за рахунок збільшення внутрішнього попиту, що підвищить надходження та забезпечить можливості для якісних змін туристично-рекреаційного потенціалу регіону. При цьому необхідно розуміти, як особливості розвитку галузі, так і необхідність забезпечення відповідних умов для збалансованого розвитку регіональної господарської системи для того щоб використати наявні сприятливі умови та знизити вплив ризиків та загроз.

Зовнішнє середовище туристського бізнесу має всі ознаки нестабільності. У той же час створюються спеціальні умови для розвитку внутрішнього туризму, які вимагають вироблення нової стратегії розвитку. Туризм може стати одним з локомотивів розвитку вітчизняної економіки в умовах політичної та економічної нестабільності.

У рекреаційній сфері нестійкість характерна, перш за все, для процесів формування цін, валютних курсів, туристських потоків. Їх зміни представлені в часі складним, часто хаотичним рухом. Але значна мінливість властива і іншим економічним процесам: формування попиту і пропозиції на туристичному ринку, споживання та заощаджень потенційних клієнтів туристичних фірм, інвестування в галузь, реалізації послуг, проведення розрахунків, формування доходів і витрат підприємств та закладів і ін. Під стійкістю господарської системи рекреаційної сфери слід розуміти збалансованість цих процесів.

Для нестабільної господарської характерне поєднання прискорення руху одних елементів з уповільненням відносно швидкості інших. В економічній системі, в тому числі і в туристично-оздоровчому сегменті, взаємодія конкретних елементів забезпечується реалізацією послуг. Саме швидкість укладання угод можна вважати максимальною швидкістю поширення взаємодії в цій системі. Очевидно, вона не збігається зі швидкістю погашення зобов'язань перед контрагентами підприємств та установ.

Швидкість укладання угод зростає в періоди зростаючого попиту на туристичні послуги. Зниження швидкості укладення договорів між різними контрагентами в сфері рівнозначно падінню рівня платоспроможного попиту. Нестабільність в оздоровчій сфері в даний час має особливо складну траєкторію руху суб'єктів рекреаційної галузі через низку різноманітних змін, які впливають негативно на показники фінансово-господарської діяльності.

Під впливом нестабільності почали формуватися нові правила гри – новий світовий економічний порядок, з іншої розстановкою економічних, політичних сил, нові цінності та

пріоритети [2]. Інтерпретація нових правил гри в умовах економічної нестабільності дозволяє визначити фактори, які істотно впливають на функціонування рекреаційної сфери:

- домінування ряду розвинених держав на даному сегменті світового ринку;
- загострення економічних протиріч між «гравцями» міжнародного туристичного бізнесу;
- поява нового виду мегаконкуренції – системи суперництва між країнами і провідними гравцями за лідируючі позиції на світовому туристичному ринку, встановлення і розширення зони свого впливу;
- підвищення ентропійності як заходи хаотичності та заходи невизначеності розвитку туристичного ринку в даних умовах;
- інтенсивне проникнення транснаціональних корпорацій в сферу діяльності національних туристських компаній, готельних мереж, авіаперевізників;
- посилення тиску політичних чинників на сферу туризму;
- надмірне захоплення гравців туристичного ринку кредитами і, як наслідок, – зростання заборгованості суб'єктів перед банками, авіаперевізниками і постачальниками послуг;
- зниження рівня безпеки міжнародного туризму через зростання загроз тероризму, епідемій і природних катаклізмів.

Вплив перерахованих чинників на функціонування туристського бізнесу проявляється вже сьогодні і в найближчій перспективі може привести до кардинальних змін на туристському ринку. Ці правила необхідно враховувати при визначенні стратегії розвитку суб'єкта господарювання.

Туристично-рекреаційна діяльність як сфера стратегічного управління характеризується:

- якісними і кількісними цільовими параметрами, представленими з урахуванням регіональних стратегій з розвитку туризму і соціально-економічного становища регіонів, які пов'язані з динамікою туристичного потоку, якістю послуг, що надаються, рівнем цін, різноманітністю туристично-рекреаційних продуктів, їх доступністю для різних верств населення;
- наявністю організаційно-економічного механізму управління, представленого на рівні суб'єктів підприємництва, органів місцевої та регіональної влади, зміст якого наповнено економічними і соціальними стимулами стабілізації туристично-рекреаційної діяльності для досягнення суспільних і державних цілей і завдань;
- інноваційний сценарій стратегії розвитку Одеського регіону передбачає якісне використання потенціалу, розглянута сфера економічної діяльності сприяє його оптимізації з мінімальними витратами, підвищуючи якість

життя і стан охорони здоров'я, розвиваючи супутні галузі економіки на основі перерозподілу доходів.

Формування стратегії розвитку туристично-рекреаційної діяльності являє собою багатоступінчастий процес, в основі якого загально визнані закономірності, адаптовані до кризових явищ сучасної економіки. Доцільно охарактеризувати найбільш поширені підходи до розробки регіональних стратегій – фінансовий, функціональний (управлінський), системний (ситуативний), інфраструктурний.

В рамках фінансового підходу в основу покладено фінансовий аспект розвитку туристично-рекреаційних послуг, який формує прибуток внаслідок зростання обсягів пропозиції і реалізації послуг (медично-оздоровчих, лікувально-профілактичних, туристсько-екскурсійних, розважальних та інших послуг).

Ефективна стратегія управління повинна ґрунтуватися на наступних принципах:

- узгодженість стратегічних управлінських цілей на рівні суб'єкта як базового елементу, сполучної ланки між національним і регіональними ринками туристично-рекреаційних послуг;
- участь усіх суб'єктів ринку – підприємств, які надають базові послуги в процесі ефективного поточного і перспективного споживання ресурсів.

Фактично мова йде про побудову більш ефективної системи розподілу ресурсів, в якій аналіз і моніторинг здійснюється за допомогою фінансових показників – прибутку, динаміки витрат і обороту, рівня рентабельності тощо.

В рамках функціонального (управлінського) підходу основні зусилля зосереджено на різних функціях управління, без яких стратегія буде неефективною, або її реалізація буде уповільнена. Точка зору, згідно з якою функція контролю і моніторингу є визначальною, ґрунтується на науковому підході оцінки стратегії за допомогою системи індикаторів, застосування інструментарію економічного моделювання і прогнозування [5].

Використання системного підходу спирається на обґрунтовані уявлення про регіон як складний соціально-економічний комплекс, який певною мірою має багатовимірні зв'язки (внутрішні і зовнішні). Справедливо і те, що зовнішнє середовище сприяє актуалізації ситуаційного аналізу, який в управлінні широко застосовується на мікро- і макрорівнях [4, 10].

Інфраструктурний підхід базується на визначальній ролі соціальної, економічної інфраструктури в розвитку територій, регіонів, при цьому виокремлюється роль фінансово-кредитних та інвестиційних процесів [1]. Низка авторів велике значення надає інструментам реалізації та взаємозв'язку усіх елементів потенціалу, з урахуванням контролю процесів, що відбуваються, їх спрямованості та єдності [8].

Розглянуті підходи так чи інакше враховують всі фактори, з переважанням якогось одного, що дозволяє виявити спільність наукових уявлень про фактори впливу на успішну реалізацію стратегії розвитку регіонів. Недоліком наведених є недооцінка антикризових чинників, які представляють істотний чинник з точки зору контролю за досягненням поставлених цілей.

Таким чином, регіональні стратегії повинні спиратися на наступні фактори, показники та умови: економічна спеціалізація регіону; динаміка базових галузей, які формують валовий регіональний продукт; федеральні і державні програми по соціально-економічному розвитку; ризики, що впливають на ключові спеціалізації регіону, фактори, що підсилюють платоспроможний попит, фактори, що сприяють виникненню синергетичного ефекту для розвитку соціально-економічного простору.

Туристично-рекреаційна спеціалізація регіонів України ґрунтується на поєднанні природних лікувальних факторів, кліматичних умов, інфраструктури і бази для надання лікувально-оздоровчих послуг, яка представлена підприємствами санаторно-курортного комплексу.

Висновки

Одеська область має високий природно-ресурсний потенціал та значну історію розвитку туристично-рекреаційної діяльності, в тому числі такої її складової як лікувально-оздоровчий туризм. Стратегія розвитку регіону повинна бути спрямована на максимально ефективне використання наявних ресурсів з метою економічного підйому та забезпечення добробуту суб'єктів галузі. Курортна медицина і туризм сприяють припливу в регіон платоспроможного попиту, який завдяки привабливості курортів є основою внутрішнього інвестиційного процесу. Незважаючи на популярність санаторно-курортного комплексу і профілів лікування, значна частина організацій є збитковими, що підтверджується скороченням їх кількості. На сьогодні заклади курортної медицини не можуть існувати без державної підтримки. Необхідний пошук точок зростання регіональної туристично-рекреаційної діяльності з урахуванням потреб і доходів основних споживачів послуг.

До основних напрямів стратегічного розвитку туристично-рекреаційної діяльності Одеської області слід віднести наступні.

- розвиток концепції спа-послуг, орієнтованої на клієнтів з високим рівнем доходу, основною метою відпочинку яких є не лише усунення проблем зі здоров'ям, але і отримання оздоровчих і релаксаційних процедур. У свою чергу, розвиток даного напрямку передбачає приведення у відповідність якості і цінової політики санаторно-курортних організацій;
- формування умов для відпочинку протягом усього року, можливе не на всій території області, орієнтоване на гнучку маркетингову і

- цінову політику, розвинену сферу дозвілля. Даний напрямок передбачає наявність інфраструктури, як природних, так і створених об'єктів туристично-рекреаційної діяльності.
- підвищення фінансово-інвестиційного забезпечення курортної діяльності, орієнтованої на рішення адресних проблем, пов'язаних зі станом матеріально-технічної і лікувальної бази, модернізацією і введенням в експлуатацію нових засобів розміщення.
 - збалансована кадрова політика, спрямована на цілорічну зайнятість працівників галузі, забезпечення гнучкого графіка роботи, що дозволяє зберігати найбільш кваліфікований склад.

Abstract

The article deals with the issues of regional development strategy, which is characterized by a high level of development of tourist and recreational sphere. The concept of strategy, peculiarities of its formation in modern conditions, directions, factors, approaches to the classification of the main factors influencing the development of strategies in regions taking into account their specialization are considered. The specifics of the strategies of development of tourist and recreational activity of regions are revealed. The purpose of the article is to identify the main strategic directions of development of tourist and recreational activities of subjects of the Odessa region. The subject of the study are indicators that characterize the level of development of tourist and recreational activities in the studied region.

Regional strategies for the recreation industry development should be based on a number of factors and conditions: the economic specialization of the region; the dynamics of the basic industries that form the gross regional product; regional and state programs on social and economic development; the risks affecting the key specialization of the region, factors that enhance solvent demand, factors contributing to the emergence of a synergistic effect for the development of socio-economic space.

The basic indicators of tourist and recreational activity on the example of profile enterprises of sanatorium and resort complex are analyzed; revealed problems and development trends that affect the formation of regional strategies. Recommendations on the formation of a strategy for the development of tourist and recreational activities of subjects of the Odessa region are proposed, taking into account the peculiarities of socio-economic development and the state of the industry. For the Odessa region for a long period characterized by the development of tourist and recreational activities, including health and recreational tourism. Innovative scenario of the region's development is aimed at maximally efficient use of available resources for the purpose of economic recovery and growth of welfare of subjects. Resort medicine and tourism help to the flow of solvent demand to the region, which due to the attractiveness of resorts is the basis of the domestic investment process. Despite the popularity of the spa resort and treatment profiles, the main organizations are loss-making, which can not exist without government support. Need to find directions for improving the efficiency of indicators of regional tourism and recreation activities, taking into account the needs and income of major consumers of services.

The main ways to increase the use of recreational potential are: creating conditions for an annual rest, focused on flexible marketing and pricing policies, developed leisure; increase of financial-investment support of resort activity, focused on solving address problems related to the level of development of material and technical and medical base, modernization and putting into operation of new accommodation facilities; carrying out a comprehensive personnel policy aimed at constant employment of industry workers during the year, providing a flexible work schedule that allows maintaining the most qualified staff.

Список літератури:

1. Бутко М.П. Методичні аспекти оцінки рекреаційного потенціалу регіону / М.П. Бутко, Ю.В. Шабардіна // *Агросвіт*. – 2011. – № 1. – С. 10-17.
2. Ніколаєва О.І. Методологічні принципи розроблення територіальної організації рекреаційного господарства регіон / О.І. Ніколаєва // *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 5-6 жовтня 2017 р.)*. 2017. – С. 177-179.
3. Оборин М.С. Региональный анализ изучения рекреационных систем / М.С. Оборин // *Вестник Северного (арктического) федерального университета. Серия: Естественные науки*. – 2013. – № 2. – С. 35-42.
4. Овешникова Л.В. Развитие региональной инфраструктуры на основе параметров стратегического планирования / Л.В. Овешникова // *Социальноэкономические явления и процессы*. – 2015. – № 8. – С. 67-75.
5. Chandler A.D. Jr. *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise* / A.D. Chandler. – Cambridge, MA : MIT Press, 1962. – 633 с.

6. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.

References:

1. Butko, M.P. (2011). Methodological aspects of estimation of recreational potential of the region. *Agrosvit*, 1, 10-17 [in Ukrainian].
2. Nikolayeva, O.I. (2017). Methodological principles of territorial organization of recreational economy region. *Rehionalni problemy Ukrayiny: heohrafichnyy analiz ta poshuk shlyakhiv vyrishennya: materialy VII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (pp. 177-179). – Cherson: Helvetica [in Ukrainian].
3. Oborin, M.S. (2013). Regional analysis study of recreation systems. *Vestnik Severnogo arkticheskogo federalnogo universiteta. Seriya: Estestvennye nauki*, 2, 35-42 [in Russian].
4. Oveshnikova, L.V. (2015). The Development of regional infrastructure on the basis of parameter-based strategic planning. *Sotsialnoekonomicheskie yavleniya i protsessy*, 8, 67-75 [in Russian].
5. Chandler, A.D. Jr. (1962). *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*. Cambridge, MA: MIT Press [in English].
6. The Main Department of Statistics in Odesa Oblast. Retrieved from: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>[in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Цуркан Н. Г. *Формування стратегії використання та розвитку рекреаційного потенціалу регіону* / Н. Г. Цуркан // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал.* – 2019. – № 2 (42). – С. 71-76. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No2/71.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3407479.

Reference a Journal Article:

Tsurkan N. G. *Forming a strategy for using and developing the recreational potential of a region* / N. G. Tsurkan // *Economics: time realities. Scientific journal.* – 2019. – № 2 (42). – P. 71-76. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No2/71.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3407479.

